

СОВЕТСКАЯ ИСТОРИКО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ЛИТЕРАТУРА

SZOVJET PEDAGÓGIATÖRTÉNETI IRODALOM, 1918—1957. Az OSZSZSZK Pedagógiai Akadémiája kiadása, 1960 Moszkva. Szerzője A. I. PISZKUNOV, szerkesztője V. Z. SZMIRNOV professzor, ak. lev. tag.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelme óta eltelt idő alatt hatalmas utat tett meg a tudományok, köztük a neveléstudomány fejlődése is. E fejlődés egyik mutatója a számokkal szinte ki sem fejezhető sokaságú könyv, folyóirat- és újságcikk megjelenése a Szovjetunióban minden tudományág, így a pedagógia, a köznevelés kérdéseiről. Mind ez ideig azonban a pedagógia tudományos kutatóinak és előadóinak munkáját nehezítette az a körülmény, hogy e terjedelmes és változatos pedagógiai irodalom nem rendelkezik olyan rendszerező bibliográfiával, mely a pedagógia egyes ágaiban viszonylag teljes képet adna a megjelent publikációkról.

Rendszerező pedagógiai bibliográfia összeállítására már a 20-as és 30-as években voltak törekvések. 1925-ben jelent meg V. F. ЛЕБЕГЧЕВ szerkesztésében egy hatkötetes „Pedagógiai bibliográfia”, mely felölelte a szovjethatalom első 8 évében a köznevelés, az iskola, a pedagógia kérdéseiről megjelent egész irodalmat. 1930-ban pedig G. K. УЛАНОВ rendszerezte a nem orosz népek forradalom előtti és utáni művelődésügyének, kulturális fejlődésének irodalmát. E két jelentős munkán kívül számos kisebb bibliográfiai útmutató is megjelent. A K. D. Usinszkij nevét viselő Állami Művelődésügyi Könyvtár 1945 óta rendszeresen bocsát ki tájékoztatókat. A pedagógiai folyóiratok is közlik a Pedagógiai Akadémia és a Tankönyvkiadó kiadványainak jegyzékét. Mindez azonban nem elégíti ki az egyre növekvő igényeket. Az említett két nagyobb bibliográfiai mű ma már ritkaságszámba megy, csak a nagyobb tudományos centrumokban dolgozók juthatnak hozzá. A megjelenésük óta eltelt időben pedig vannak olyan évek, melyeknek pedagógiai irodalma egyáltalán nincs bibliográfiailag feldolgozva.

Időszerűvé vált tehát olyan rendszerező útmutatók kiadása, melyek a pedagógia-tudomány egy-egy ágának publikációit foglalják magukban. Az ismertetett munka

éppen erre tett kísérletet. Szerzője kiválógatta és rendszerezte a szovjethatalom 40 éve alatt orosz nyelven megjelent neveléstörténeti irodalmat. A szerző és a kiadó ezzel kívánta segíteni azoknak a kutatóknak, tanároknak és hallgatóknak munkáját, akik a Szovjetunió és más országok pedagógiai intézményeiben az iskola és a pedagógia történetét tanulmányozzák. A tájékoztató összeállítói figyelembe vették a nagyobb lélegzetű tanulmányokon, könyveken, monográfiákon kívül a folyóirat- és újságcikkeket s az egyes munkákról megjelent recenziókat is. Feldolgozták továbbá a különböző intézetek, intézmények és szervek tudományos kiadványait, a „Tudományos közlemények”-et, „Értesítő”-ket, „Előadások”-at, „Gyűjtemények”-et, „Évkönyvek”-et. Ez utóbbiak közül pl. az 1918—57 között megjelent könyvek jegyzékét tartalmazó évkönyveket, az 1926—57 között megjelent folyóiratcikkek és az 1934—57 között megjelent újságcikkek és recenziók évkönyveit. A mű szerzője és szerkesztője támaszkodott ebben a nagy munkában az USINSZKIJ Könyvtár már említett tájékoztatóira és külön összeállított USINSZKIJ-, KRUPSZKAJA- és MAKARENKO-bibliográfiáira.

A szorosan vett pedagógiatörténeti munkák mellett az útmutató felöleli azokat a legjelentősebb egyetemes történeti, kultúrtörténeti és filozófiatörténeti munkákat is, amelyek neveléstörténeti problémákat érintenek. A Szovjetunió szövetséges köztársaságainak orosz nyelvű pedagógiatörténeti irodalmán kívül tartalmaz a mű a népi demokratikus és kapitalista országok művelődésügyéről tájékoztató cikkeket és tanulmányokat is. A rendkívül terjedelmes és változatos anyagot a következő fejezetekre bontva rendszerezte az összeállító, ill. a szerkesztő:

- I. A marxizmus-leninizmus megalapítói a nevelésről és képzésről;
- II. A pedagógiatörténet mint tudomány és mint tantárgy;
- III. Egyetemes pedagógiatörténet;

- IV. Az iskola és pedagógia története Oroszországban;
- V. A szovjet iskola és pedagógia története;
- VI. A nem orosz népek iskola- és pedagógiatörténete;
- VII. A Szovjetunió közoktatásügye;
- VIII. Iskola- és közoktatásügy külföldön (1917 után).

A fejezeteken belül részben történeti időszakok szerint, részben népek, országok vagy problémakörök szerint tagolódik tovább az anyag. Az alfejezetekben A jelzés alatt található az iskola- és pedagógiatörténeti művek, B alatt a kiemelkedő pedagógiai gondolkodók művei, ill. a róluk szóló irodalom. Ez az elrendezés lehetővé teszi a közneveléspolitikai- és intézménytörténet, valamint az eszmetörténet nyomkövetését. A neveléstörténet kutatóinak továbbra is problémát fog okozni azonban a nevelési folyamat tartalmának, az egyes intézményekben ténylegesen végbement nevelőmunka mibenlétének számbavétele. Ez azonban magának a neveléstörténeti irodalomnak fogyatékosága. A bibliográfia készítője nem sokat segített volna ezen, ha a szórványosan megtalálható ilyen jellegű munkákat külön rendszerezi.

Az anyag terjedelmessége és sokfélesége miatt a mű összeállítója nem is törekedett teljességre, sem a kiválasztott rendszerezési elvek vitathatatlanságára. Ezt az előszóban külön hangsúlyozza. Valóban lehetett volna az intézménytörténeti munkákat még áttekinthetőbben rendszerezni, az V. és VII. fejezetek összevonásával, vagy legalább egymás utáni elrendezésével bizonyos fedéseket, ismétlődéseket elkerülni. *Marx, Engels* és *Lenin* pedagógiai vonatkozású munkáinak kronológiai feltüntetése helyett lehetett volna problémakörök szerinti csoportosítást alkalmazni. Erre a pedagógiatörténet előadói és hallgatói szempontjából lett volna szükség, mert a kutatókról feltételezhető, hogy ilyen rendszerezést a klasszikusok munkáinak állandó tanulmányozása során maguk is végeznek.

Mindez azonban semmit sem von le az új bibliográfia készítőinek érdeméből, alapos, gondos és nagy fáradságot igénylő munkájuk értékéből. A neveléstörténeti útmutató nemcsak — mint szerzője mondja — „szerény kezdeményezésként” érdemel elismerést, mert indítékot ad a neveléstudomány más területeinek hasonló munkára, hanem azért is, mert jól felhasználható, könnyen kezelhető, s valóban hathatósan segíti mind a kutatók, mind az előadók anyaggyűjtését. Különösen a népi demokratikus országok e korszakkal foglalkozó neveléstörténezeinek szolgálhat

eligazításul a szovjet neveléstörténet forrásait illetően. Az egész pedagógiatörténeti irodalom ilyen áttekintő rendszerezése megbízható képet nyújt arról, hogy a 40 éves fejlődés melyik időszakában milyen kérdések álltak a neveléstörténeti kutatások középpontjában, illetőleg milyen problémák szorultak időlegesen háttérbe. Arra is következtetni lehet, hogy maga a neveléstörténet időszakonként milyen súlylyal szerepelt a pedagógiai publikációk egészében. Az egyetemes neveléstörténeti művek orosz nyelvű irodalmát, azok megjelenési évét megvizsgálva, látható, hogy voltak időszakok, mikor a neveléstörténet, különösen a haladó pedagógiai eszmék és rendszerek iránti érdeklődés — híven ahhoz a lenini útmutatáshoz, hogy kommunistává csak az válhat, aki megismeri és elsajátítja az emberi kultúra egész örökségét — különösen megnövekedett. Az Októberi Forradalmat követő években PLATONTÓL kezdve DEWEYET minden jelentős pedagógiai gondolkodó alapvető műveit lefordították és kiadták orosz nyelven. Különösen gazdag a KOMENSKY-, ROUSSEAU-, PESTALOZZI-irodalom, de képviselve vannak a modern pedagógiai irányzatok is (DECROLY, DEWEY, KERSCHENSTEINER, MEUMANN, MONTESORIOI művei). Később, a második világháború előtti és utáni években a hazai pedagógiai örökség feldolgozása kerül előtérbe (USINSZKIJ, HERCZEN és a forradalmi demokraták pedagógiai tanításai, válogatott vagy összegyűjtött műveik kiadása).

A marxista neveléstörténet jellegéből következően jelentős részét teszik ki az ismertetett munkában feldolgozott irodalomnak MARX, ENGELS és LENIN pedagógiai vonatkozású művei és a tanításaik méltatásával foglalkozó cikkek, tanulmányok. Feltűnő azonban, hogy igen kevés a klasszikusok pedagógiai nézeteit rendszerező, elemző igényesebb művek száma. Amennyiben a bibliográfia összeállítóit csak azokat a vonatkozó munkákat válogatták volna ki, melyeket pedagógiatörténeti szempontból tartottak említésre méltóknak, erre a bevezetőben utalniuk kellett volna, hogy ne adjanak esetleg téves következtetésre alkalmat. Bár ennek a feltevésnek ellentmond, hogy szerepelnek itt nevelélméleti problémákkal foglalkozó elemzések (MARX és ENGELS az értelmi képzésről; a családi nevelésről; a politechnikai képzésről stb.). A LENIN pedagógiai tanításával foglalkozó irodalom természetesen bőségesebb, de ezek nagy része is főleg megemlékezés vagy egy-egy kérdésben kifejtett nézeteinek kommentálása.

A II. fejezet anyagát elemezve is (A pedagógiatörténet mint tudomány és mint

tantárgy), mely a neveléstörténeti tan-
könyveket, segédkönyveket, tanterveket
és módszertani útmutatókat foglalja ren-
szerbe, arra lehet következtetni, hogy az
Októberi Forradalom óta a pedagógiatör-
ténét központi helyet foglalt el a nevelő-
képzésben. Már 1918-ban kiadtak pedagó-
giatörténeti kézikönyvet (ЕЛЖНИКІЙ К.:
Vázlatok a nevelés történetéből, Petrográd
1918. 19. kiadás), s a neveléstörténet taní-
tását és tanulását bőséges, 5-600 oldalas
szemelvénygyűjteményekkel segítették a
30-as években. Figyelemre méltó, hogy a
tantervekhez rendszerint módszertani út-
mutatók is készültek, s a neveléstörténet
több neves kutatója foglalkozott a neve-
léstörténet előadásának módszertanával
(pl. GOLANT, KONSZTANTYINOV profesz-
sorok, SABAJEVA és mások). A szovjet
közoktatás-, iskola- és pedagógiatörténet
(V. és VII. fejezetek) hatalmas anyagát
magában foglaló részből a MAKARENKO-
bibliográfiát kell külön megemlíteni, me-
lyet a magyar MAKARENKO-kutatók is
bizonyára örömmel üdvözölnek. Kár azon-
ban, hogy legalább jelentősebb munkáinak
és harcos cikkeinek megjelenési évét nem

közi az útmutató, és így járatlanabb olva-
só úgy vélheti, hogy MAKARENKO életében
semmi nem jelent meg tőle.

Végül még néhány szót a népi demokra-
tikus országok művelődésügyét ismertető
anyagról, illetőleg a Magyar Népköztár-
saság nevelésügyét tárgyaló cikkekről.
Néhány rövid látogatás alkalmával ké-
szült útjegyzeten és magyar közéleti szem-
élyek nyilatkozataim kívül láthatóan
semmi sem áll a szovjet kutatók rendelkezé-
sére. Holott aki járt a Szovjetunióban,
tapasztalhatta, hogy milyen őszinte, meleg
érdeklődés él a szovjet pedagógusokban
népünk, ifjúságunk, kultúránk iránt. Ille-
tékes szerveknek el kellene gondolkozniok
pedagógiai életünk múltjának és jelenének
hatékonyabb megismertetése, a kölcsönös
pedagógiai anyag- és adatszolgáltatásunk
újtjainak kiépítése felett. A másik gondo-
lat, amely önkéntelenül is felmerül az új
szovjet neveléstörténeti bibliográfia láttán,
hogy nem volna-e időserű legalább hozzá-
fogni egy magyar neveléstörténeti biblio-
gráfia elkészítéséhez, illetőleg kiadásához?

SZÉKELY ENDRÉNÉ

MONUMENTA PAEDAGOGICA

Herausgegeben von der Kommission für
deutsche Erziehungs- und Schulgeschichte
der Deutschen Akademie der Wissen-
schaften zu Berlin. Band I. HELMUT
KÖNIG: Zur Geschichte der Nationalerzie-
hung in Deutschland. — Akademie Verlag.
Berlin, 1960. 508 l. (Mon. Paed. kiadja a
berlini Német Tudományos Akadémia
német nevelés- és iskolatörténeti bizottsá-
ga. I. kötet. H. K.: A németországi
nemzeti nevelés történetéből.)

A német Tudományos Akadémia Robert
ALT professzor elnökségével működő neve-
léstörténeti bizottsága — régi hagyomá-
nyokat folytatva — neveléstörténeti for-
rás-sorozat kiadását kezdte meg. A sorozat
első kötetét Dr. Helmut KÖNIG professzor
állította össze a német nemzeti nevelésnek
a XVIII. század utolsó harmadára vonat-
kozó legfontosabb dokumentumaiból.

A Monumenta-sorozat felújításával az
akadémiai bizottság a régi német nevelés-
és iskolatörténeti bizottság hagyományait
fejleszti tovább, amely e sorozat keretében
1800-ig adta közre a német neveléstörté-
net legfontosabb forrásait. Az új sorozat
ott folytatja, ahol a régi abbahagyta;
forrásközlési keretei napjainkig terjednek,
különös figyelmet szentelve a munkásmoz-
galom neveléstörténeti dokumentumainak
és a proletárgyerekek iskolázási körü-
lményeire vonatkozó anyagoknak.

Az új Monumenta-sorozat — a régivel
ellentétben — nem szorítkozik kizárólag
hazai érdekeségű forrásanyagok közlésére,
hanem egyetemes neveléstörténeti szem-
pontokat is érvényre juttat. Ezzel kapcsola-
latban a sorozatot gondozó akadémiai
neveléstörténeti bizottság felhívja a neve-
léstörténészek és a pedagógusok széles
táborát, hogy ötleteikkel, kívánságaikkal
segítsék elő a Monumenta témakörének
kiszélesítését, olyan anyagok közreadását,
amelyek előmozdítják a sorozat céljának
elérését: a pedagógiai tudomány fejlesz-
tését és ezzel együtt a német iskolaügy
előrehaladását.

Nem véletlen, hogy éppen 1960-ban, a
közoktatási reform megindulásának esz-
tendejében látott napvilágot a Monumenta
első kötete.

Az előszóban olvassuk: „Azok a sokréttű
feladatok, amelyek a szocialista iskola fel-
építésével kapcsolatban jelentkeznek, sok-
kal érthetőbbekké válnak és sikeresebben
megoldhatók, ha beható történeti vizsgálá-
tok járulnak pedagógiai munkánk elméleti
megalapozásához. A múltbeli pedagógiai
nézetek, követelések és intézmények vizs-
gálata és kritikai bemutatása hozzásegít
bennünket fontos pedagógiai törvényszerű-
ségek felfedezéséhez és jelenlegi pedagógiai
és iskolapolitikai törekvéseink történeti
szükségyszerűségének bizonyításához. Is-